

Türkan Hüseynova⁴²

CON QOLSUORSİNİN NOVELLALARINDA (“BİRİNCİLƏR VƏ AXIRINCILAR”, “ALMA ÇİÇƏKLƏRİ” VƏ “MƏĞLUBİYYƏT” NOVELLALARI ƏSASINDA) İCTİMAİ-SOSIAL PROBLEMLƏR

Dünya ədəbiyyatının nəhəng külliyyatına baxdığımız zaman janr rəngərəngliyi və onların hər birinin özünəməxsusluğu bizi heyran etsə də, zənnimcə, bu ədəbi əsərlərin janr seçimində novella daha cəlbedicidir. Əlbəttə, bu o demək deyildir ki, digər janrlarda yazılan əsərlər öz bədiiliyi və gözəlliyi ilə oxucunu heyran etmir. Müxtəlif janrlarda yazılmış əsərlər yazıldığı vaxtdan günümüzə qədər öz orijinallığını, oxunaqlığını qoruyub saxlayır. Zənnimcə, novella onların içərisində ən maraqlısı, insanı daha çox valehedəndir.

Novella yaradıcılığı, novella ustası deyildiyi zaman, sözsüz ki, ilk ağlagələm məşhur fransız naturalisti Ki dö Mopassandır. Onun “Eybəcərlər anası”, “Gombul”, “Ay işığı”, “Boyunbği”, “Daş-qaş” və s. kimi əsərləri novella jnrına öz möhrünü vurmuş əsərlərdir. Zənnimcə, bir oxucu kimi məni Mopassan qədər heyran edən, valehedici bir yazar alman ədibi Ştefan Svayqdır. Bədi əsərlərinin seyrinə düşməmək mümkün olmayan Svayq yaradıcılığı oxucunu hər daim düşündürən və dərin fikirlərə qərq olmağa vadar edən bir dəryadır. Onun “Dayə”, “Qorxu”, “Dəhşətli siri”, “Bir qadının həyatından iyirmi dörd saat”, “Kor kolleksiyaçı” və s. kimi novellaları bir oxucu kimi məni hər zaman haqlarında ağızdolusu danışmağa vadar edir. Bu sırada və mövqedə, yenə fikrimcə, Frans Kafkanın novella yaradıcılığını da danmaq olmaz. Kafka yaradıcılığı başdan başa bir müəmma, dərya, zəngin psixoloji məqamlar beşiyidir. Yazar dünya ədəbiyyatında özünəməxsus yerə sahibdir və başqa heç bir əsəri onun yaradıcılığına məxsus nümunələrlə müqayisə etmək olmaz.

Novella yaradıcılığının daha bir ustası, tanınmış nümayəndəsi məşhur ingilis yazarı Con Qolsuorsidir. XX əsr ingilis tənqidi realizminin ən böyük nümayəndələrindən biri olan Con Qolsuorsi London şəhərində varlı vəkil ailəsində anadan olmuşdur. Xüsusi orta məktəbi bitirdikdən sonra Con Qolsuorsi Oksford universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olur. Lakin bu sənət onu o qədər də maraqlandırmır. O. dənizçilik qanunlarını öyrənmək məqsədilə iki ildən çox (1891-1893) ticarət gəmilərində səyahət edir. Avstraliyada, Amerikada olur. C.Qolsuorsi 1897-ci ildən çap olunmağa başlayır və ilk müvəffəqiyyətdən sonra hüquqşünaslıqdan əl çəkib ömrünü bədi yaradıcılığa həsr edir. “Qolsuorsi göstərir ki, həqiqi yazıçının qarşısında üç yol var:

Öz əsərlərində geniş yayılmış və hamı tərəfindən qəbul edilmiş baxışları əks etdirmək;

Qəbul edilmiş fikirlərin əleyhinə çıxmaq

əvvəlki qaydaların heç birini qəbul etməyib, hadisələri subyektiv şəkildə dəyişdirmədən bütün gerçəkliyi ilə, cəsarətlə təsvir etmək. Yazıçı hadisələri obyektiv şəkildə göstərir ki, əxlaqi nəticələri isə oxucular özləri çıxarırlar. (2; 169)

Yazarın novellaları içərisində diqqəti daha çox çəkən əsərlərdən biri də “Birincilər və axıncılar” əsəridir. Əsər Müqəddəs kitabdan epiqrafla başlayır: və birincilər axıncı, axıncılar isə birinci olacaqlar”. Müəllif əsərdə iki qardaşdan bəhs edir: onalardan biri Kit, digəri isə Lorensdir. Kit məhkəmə işçisidir, vəkil, cəmiyyətdə yaxşı status qazanıb, əsil-nəcabətli nəsillərinin şərəfli davamçısıdır. Yaşadığı toplumda özünə layiqli yer qazanan Kit adi bir səhvi, ləkəni bağışlamır və bunu qəbul edilməz sayır. Onun bu cür mühafizəkarlığının əksinə olaraq qardaşı Lorens içki düşkünü, pis həyat tərzini keçirən, əxlaqsız qadınlarla oturmaq-duran bir gənkdir. Kit onu bu hərəkətlərinə görə özündən uzaq saxlayır, ondan utanır. Həmişə borc almaq üçün gələnlər Lorens günlərin bir günü Kitin yanına gəlir və sevgi münasibəti yaşadığı yüngüləxlaq bir qadının keçmiş həyat yoldaşını qadını incitdiyinə görə öldürdüyünü bildirir. Bundan təəccüblənən Kit qardaşının ağlasığmaz hərəkətindən əsəbiləşsə də, ona kömək etməyi qərara alır. O bunu ona görə edir ki, indiyə kimi hörmətəlayiq nəsillərinin adı ləkələnəsin. Kit cinayətin tərffüatını öyrənir və Lorensin qızla birlikdə ölkədən qaçması planını həyata keçirməyə başlayır. Bunun üçün lazım olan hər şeyi: sənəd, pul işlərini də təşkil edir. Məsələnin tam həll edildiyi güman edilən vaxtda aydın olur ki, öldürülən cəsədin üzərindəki üzüyü oğurlayan şəxs qatil hesab edilərək asılacaq. Bunu qəzetdən oxuyan Lorens heç cür qəbul edə bilmir və etiraf məktubu yazaraq həmin qadınla birlikdə zəhər içib intihar edir. “Mən, Lorens Darrant, öz istəyimlə ölməmişdən əvvəl bəyan edirəm, bu məktub səmimi etirafımdır. “Qlav-Leyndə qətl...” adı ilə məşhur olan hadisəni keçən il noyabrın 27-də mən törətmişəm. Biz ölmək istəmirik, bir-birimizdən ayrılmağa da tab gətirmərik, ancaq məndən ötrü günahsız adamın asılmasına da heç cür razı ola bilmərəm, başqa çıxış yolu görmürəm...” (1;501 C) Kit nə qədər çalışsa da, gecikir və onları xilas edə bilmir, lakin qardaşının məktubunu tapıb yandırır. “Nəhayət, hər şey qutardı! Yalnız axmaqlar, iradəsi, məqsədi olmayanlar baş verənlər üçün heyifsilənə bilərdilər. Birdən güldü. Demək, Larri əbəs yerə öldü! Onun iradəsi yox idi, məqsədsiz yaşayırdı və elə buna görə də, artıq ölüb! Söyüq gecədə burda ölmək əvəzinə, o və bu qız yaşaya, dünyanın hansısa küncündə bir-birlərini sevə bilərdilər.

42 BDU.elsen.huseynov.8282@mail.ru

Axmaq və zərif insancıqazlar iztirab içində peşman olur, vicdanlarına ləkə düşməsindən əzab çəkirlər. Güclü kişilər isə nə qədər silkələnsələr də, məqsədlərinə doğru inamla addımlayırlar” (1;504) Bu əsər bizə müəyyən qədər Sofoklun “Antiqona” əsərini xatırladır. Burada da müəllif yazılmış və yazılmamış qanunlar arasındakı mübarizəni əks etdirir. Antiqona və datusı Kreont arasındakı qarşıdurma bəzi çalarları baxımından Kit və Lorens arasındakı münacişəyə bənzəyir. Kreont Polinikin dəfn olunmasına icazə vermir, amma Antiqona qarşı gələrək qardaşının üzərini torpaqla örtüb onu dəfn edir. Kreonta görə o, günahkardır və cəzalanmalıdır, ancaq Antiqonaya görə isə o heç olmasa dəfnə layiqdir.

Con Qolsuorsinin novellaları içərisində “Məğlubiyət” özünəməxsusluğu ilə seçilir. Əsəri oxuduqca Ki de Mopassanın “Gombul” və “Madmazel Fifi” əsərlərini xatırlayırsan. “Məğlubiyət” əsərində yüngül həyat tərzini keçirən alman qadının İngiltərədəki gizli həyatından bəhs olunur. Müharibə dövründə bir alman qadının İngiltərədə yaşaması bu qadına ağılsız görünür. Lakin o, gizli adla fəaliyyət göstərir. Bir ingilis gənci ilə tanış olan Mey Belinski alman olaraq burada yaşamaqdan qorxur. O düşünür ki, düşmən olduğu öyrənilsə, onu öldürəcəklər. Pis həyat tərzini keçirən bu qadın düşmən ölkədə yaşamağı və bu işlə məşğul olmağı o vaxtanan davam etdirir ki, gənc ingilislə rastlaşır. Bu gəncə söhbətdən aydın olur ki, Mey Belinski həm ingilislərə, həm fransızlara, həm də almanlara nifrət edir. Müharibənin dəhşətli olduğunu və insanları məhv etdiyini göstərir. “Mən, hətta ingilislərə nifrət də eləmirəm. Mənim, sadəcə, onlardan zəhləm gedir. Almanlardan da...Bəlkə də, daha çox ingilislərdən, axı müharibəni onlar başlayıblar. Mən bunu bilirəm. Mənim bütün xalqlardan zəhləm gedir. Nəyə görə onlar dünyanı belə bədbəxt eləyiblər?...Nəyə görə onlar əbəs yerə bu qədər insan həyatına qırırlar?...Adamlar dünyanı pis günə qoyublar...”(1; 667). Əsərin sonunda ingilis gənc uşaqların almanlar üzərindəki qələbəsini sevinc səsləri ilə car çəkməsini eşidərək otağı tərk etmək istəyir. Bu zaman Mey Belinski bir az əvvəl ingilis gəncin ona verdiyi pulları cırıb tullayır. O almanlar üzərindəki qələbəni eşidərkən onda vətən həsrəti baş qaldırır. Eynilə “Gombul” novellasında olduğu kimi vətənin namusunu şəxsi namusundan üstün tutur. Bayaقدan hər hansı bir ingilis gənci kimi yanaşdığı insan indi düşmənə çevrilir və o Almaniyanın şərəfini qoruyur. Ki de Mopassanın “Gombul” əsərində də Prussiya əsgərlərindən qaçan yüksək rütbəli fransızlar əxlaqsız həyat tərzini keçirən Gombul ləqəbli qadının düşmən əsgərinin təklifini qəbul etməyə vadar edirlər. Lakin bu cür həyat tərzini keçirən qadın öz vətəninə şərəfini alçaltmamağı üstün tutub onlara qarşı çıxır. Hər iki əsərin ideyası bundan ibarətdir ki, fiziki əxlaqsızlıq bəzən mənəvi əxlaqsızlıqdan yaxşıdır.

Con Qolsuorsinin məşhur novellalarından biri də “Alma çiçəkləri”dir. Novellanı bəzən “Alma ağacı” da adlandırırlar. Əsərdə təsvir olunur ki, Frenk Eşerst həyat yoldaşı Stelle Eşerstlə birlikdə ilk dəfə tanış olduqları Torkiyə yola düşürlər. Yol getdikcə Frenk ilk günləri xatırlayır və belə müəyyən olur ki, o bir zamanlar burada Megan Devid adlı qızla tanış olur. Onlar bir-birlərini sevsələr də, müəyyən səbəblərdən Frenk Eşerst Megan Deviddən uzaqlaşmış dostunun bacısı Stelle ilə evləninir. O, Meganla evlənmək üçün verdiyi vədi unudur və nə qədər istəsə də, ona qayıda bilmir. İyirmi beş il sonra evli cütlük Eşerstlər Torkidə dincələrkən alma ağacının altındakı qəbrin hekayəsini eşidirlər. Belə məlum olur ki, Megan Frenkin onu aldatmasından təsirlənərək intihar edir və bir zamanlar Frenklə tanış olduğu alma ağacının altında dəfn edilməyi vəsiyyət edir. Bu əsər bizə müəyyən qədər N.M.Karamzinin “Zavallı Liza” əsərini xatırladır. Burada da Liza onu aldadan gəncə görə özünü çaya atıb intihar edir.

ƏDƏBİYYAT

Con Qolsuorsi. Seçilmiş əsərləri.-Bakı: “Şərq-Qərb”, 2010, 720 səh.

İsmayıl Şıxlı. XX əsr xarici ədəbiyyat tarixi. “Maarif” nəşriyyatı. Bakı-1974

<http://yasamal.cls.az/more/text/3624>

<http://azkurs.org/kamran-nezirli-filologiya-elmleri-namizedi-meslehetci-zeydulla.html>

<https://manera.az/edebiyat/4698-prof-asif-hacili-sirden-chixib-sirre-qayidanlar.html>

XÜLASƏ

Məqalədə dünya ədəbiyyatında novella janrı, bu janrda yazan ən məşhur yazıçılar öz əksini tapır. Onların arasında məşhur ingilis yazıçı, novelist Con Qolsuorsi xüsusi olaraq qeyd edilir. Yazarın həyat və yaradıcılığı, ən məşhur romanları və novellaları haqqında ümumi məlumat verilir. Con Qolsuorsinin “Birincilər və axıncılar”, “Alma çiçəkləri” və “Məğlubiyət” novellaları bir qədər geniş şəkildə tədqiq olunur. Ümumiyyətlə, yazarın novellaları ilə tanış olduğumuz zaman görürük ki, burada ictimai-sosial problemlər geniş şəkildə öz əksini tapır. Müəllif yaşadığı dövrün ingilis toplumunu tənqidi realizm nöqtəyi-nəzərindən araşdırır. Bu baxımdan “Birincilər və axıncılar”, “Alma çiçəkləri” və “Məğlubiyət” novellaları məqalənin əsasını təşkil edir. Con Qolsuorsi bu əsərlərdə ingilis cəmiyyətinin mənəvi-sosial problemlərini aşkarlayıb oxucuların gözü önünə sərir. “Birincilər və axıncılar” adlı novellada Kit və Lorens qardaşlarının yazılmış və yazılmamış qanunlar haqqındakı düşüncələri, mövqeləri ilə tanış oluruq. Bu baxımdan Kit nəslin şərəfi, ləyaqəti, adının qorunması cəhətdən nə qədər mühafizəkardırsa, Lorens onun əksinə olaraq qeyri-ciddi, içki düşkünü bir insandır. Amma xarakterlərinin fərqliliyinə baxmayaraq onlar baş vermiş hadisə qarşısında özlərinə uyğun olmayan davranış sərgiləyirlər. Biz Sofoklun “Antiqona” əsərində müəyyən qədər buna bənzər süjet xətti ilə rastlaşırıq. “Alma çiçəkləri”ndə də biz baş qəhrəman Frenkin sevgiyə münasibətini görürük. Müəllif onun timsalında kişi və qadın münasibətləri,

eşq, sədaqət, vəfa mövzularını tədqiq edib aydınlaşdırmağa çalışır. N.M.Karamzinin “Zavallı Liza” əsəri ilə müəyyən yaxınlığı olan “Alma çiçəkləri”, demək olar ki, eyni ideyanı əks etdirir. “Məğlubiyyət” novellası isə digər ikisindən fərqli olaraq vətən mövzusunə həsr olunub. Bunu tam mənası ilə bu cür adlandırmaq da olmaz, ancaq aşağıda da qeyd etdiyimiz kimi Ki de Mopassanın “Gombul” novellasındakı ideya burda öz əksini tapır. Hər iki əsərdəki qadın qəhrəman vətənin şərəf və ləyaqətini öz şəxsi ləyaqətlərindən uca tutur. Con Qolsuorsi ingilis cəmiyyətindəki problemləri, onu narahat edən məsələləri çoxsaylı janrlarda yazdığı əsərlərdə əks etdirməyə çalışır. Novellaları isə bu baxımdan daha diqqətəlayiqdir.

Açar sözlər: novella, C.Qolsuorsi, tənqidi-realizm, cəmiyyət, yazılmış və yazılmamış qanunlar

SUMMARY

The article reflects the genre of novella in world literature and the most famous writers of this genre. The famous English writer and novelist John Galsworthy is especially noted among them. General information is provided about author's life and works, the most popular novels and novellas. John Galsworthy's "The First and the Last", "The apple trees" and "Defeat" novellas are broadly investigated. Generally, we see when we meet author's novellas social and public problems reflects widely. The author investigate the period which he live critical-realism point of view. In this regard "The First and the Last", "The apple trees" and "Defeat" novellas form the basis of the article. John Galsworthy reveals moral-social problems of English society in these works. In the book The First and Last, we get acquainted with the views of Kit and Lawrence brothers about the written and unwritten laws. From this point of view, the more conservative Kit is in terms of honor, dignity, and reputation, Lorenz is, on the contrary, a serious, drunken man. But despite their differences, they exhibit inconsistent behavior in the face of what happened. We find a somewhat similar plot line in Sophocles Antigone. In the "Apple trees", we also see the character of the heroine Frank in love. The author seeks to explore and clarify in his image the themes of male and female relationships, love, loyalty, and loyalty. The apple blossoms, which have a certain affinity with "Poor Liza" by Nikolay Mikhailovich Karamzin represent almost the same idea. The book "Defeat" is dedicated to the motherland, unlike the other two. This cannot be called literally, but as we have seen below, the idea of the Guy de Maupassant's "Bubble" is relected here. In both works, the female hero takes the honor and dignity of the motherland above his own personal dignity. John Galsworthy seeks to highlight the problems and concerns of English society in his work in numerous genres. Novels are even more remarkable in this regard.

РЕЗЮМЕ

Статья отражает жанр новеллы в мировой литературе и самых известных писателей этого жанра. Известный английский писатель и писатель Джон Голсуорси особенно примечателен. Здесь представлен обзор жизни и творчества автора, самых популярных романов и новеллы. Романы Джона Голсуорси «Первый и последний», «Цветок яблока» и «Поражение» широко изучаются. Вообще, когда мы знакомимся с романами писателя, мы видим, что социальные и социальные проблемы здесь широко отражаются. Автор рассматривает английскую коллекцию своего времени с точки зрения критического реализма. В связи с этим романы «Первый и последний», «Цветы яблони» и «Поражение» составляют основу статьи. В этих работах Джон Голсуорси раскрывает моральные и социальные проблемы английского общества и выставляет их читателям. В книге «Первое и последнее» мы познакомимся с мыслями и позициями Кейта и Лорейн о письменных и неписаных законах. С этой точки зрения, чем более консервативна Китти с точки зрения чести, достоинства и репутации, тем более Лоренц – серьезный, пьяный человек. Но, несмотря на их различия, они демонстрируют непоследовательное поведение перед лицом того, что произошло. Мы находим несколько похожую сюжетную линию в Антигоне Софокла. В цветах яблонь мы также видим героиню влюбленной героини Франкен. Автор стремится исследовать и уточнить в своем образе темы мужских и женских отношений, любви, верности. Цветения яблони, которые имеют определенное сходство с «Щедрой Лизой» Н.М. Карамзи, представляют почти ту же идею. Книга «Поражение» посвящена Родине, в отличие от двух других. Это нельзя назвать буквально, но, как мы видели ниже, идея Гомбеля Ки де Мопасса отражена здесь. В обеих работах герой-женщина берет честь и достоинство Родины выше своего личного достоинства. Джон Голдсворти стремится подчеркнуть проблемы и проблемы английского общества в его работе в многочисленных жанрах. Романы еще более замечательны в этом отношении.

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva